

14. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 4. – Спр. 25.
15. РЦХІДНИ. – Ф. 374. – Оп. 9. – Спр. 75.
16. РЦХІДНИ. – Ф. 374. – Оп. 9. – Спр. 343.
17. *Матеріали о составлении сельского хозяйства и работы на селе.* – Харьков, 1929.
18. РЦХІДНИ. – Ф. 374. – Оп. 9. – Спр. 343.
19. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 2645.
20. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 2645.
21. ЦДАВО України – Ф. 337. – Оп. 1. Т. 3. – Спр. 5725.

Л.Д. Калиняк

ВІДНОСИНИ СТРОННІЦТВА ЛЮДОВОГО З УКРАЇНСЬКИМИ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ СЕЛЯНСТВА (1931 – 1939 РР.)

Початок 1930-х рр. позначився погіршенням політичної та економічної ситуації в Польщі. Наступ санації на демократичні свободи громадян та світова економічна криза негативно вплинули на становище польського та українського селянства Західної України. Перед представниками створеного у березні 1931 р. Стронніцтва людowego (далі – СЛ) та орієнтованими на селянство українськими національними партіями виник широкий комплекс проблем. При їх розв'язанні, між польським селянським рухом та українським політичним табором існували як спільні точки дотику, так і значні розходження.

Діяльність польської селянської партії – СЛ у Західній Україні досліджувалася представниками як вітчизняної, так і польської історіографії. Короткий аналіз її організаційної структури у регіоні подано у роботах Я. Борковського [1] та Ф. Серафіма [2]. У монографії І. Васюти знаходимо характеристику ставлення представників СЛ до реалізації земельної реформи у Західній Україні [3]. Роль партії у суспільно-політичному житті краю з погляду відношення її лідерів до розв'язання національного питання розкрито у праці В. Бургера [4]. Разом з тим, поза увагою дослідників залишився широкий спектр проблем пов'язаних з відносинами представників місцевих осередків СЛ у Західній Україні з провідними політичними організаціями українського національного табору.

Метою пропонованої статті є аналіз спільних та антагоністичних особливостей діяльності СЛ та представників українських політичних партій у питанні захисту інтересів західноукраїнського селянства у 1930-х рр. Об'єктом дослідження є суспільно-політичний розвиток західноукраїнських земель у 1931 – 1939 рр. Предметом – відносини стронніцтва людowego з українськими політичними партіями західної України.

Запровадження режимом санації авторитарних методів тиску на демократичні інституції Другої Речі Посполитої, а також світова економічна криза 1929 р., що завдала значних втрат сільськогосподарському виробництву країни, стали основними причинами об'єднання опозиційних селянських партій – Польського стронніцтва людowego "Пяст" (далі – ПСЛ "Пяст"), Польського стронніцтва людowego "Визволене" (далі – ПСЛ "Визволене") та Стронніцтва хлопського (далі – СХ) в єдину селянську партію СЛ.

Створення нової польської селянської партії зустріло стриману реакцію в середовищі українського національного руху. Така ситуація обумовлювалася послабленням впливів польських селянських партій, що увійшли до СЛ, у суспільно-політичному житті Західної України наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. Так, у 1931 р. представники Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО), називаючи СЛ "строкатим зборищем різних елементів", взагалі відкидали можливість подальшого існування цієї партії. Лідери провідної української партії вважали нереальним тривале існування організації створеної на базі наближеного до польської ендеції ПСЛ "Пяст", радикального ПСЛ "Визволене" та ще радикальнішого "майже комуністичного" СХ [5, 9].

Подібна недооцінка потенціалу СЛ полягала у тому, що діяльність селянської організації протягом перших років її існування не являла серйозної загрози українському національному руху в Західній Україні. Вперше діяльність СЛ стала предметом обговорення представниками українського національного табору у 1933 р. Активна пропаганда СЛ, пов'язана зі страйковим рухом 1932 – 1933 рр., спричинила зростання впливів польської селянської організації та поступове розширення її регіональної мережі в Західній Україні. У червні 1933 р. друкований орган УНДО – тижневик "Свобода", коментуючи підсумки організованих СЛ страйків, вказував на необхідність посилення політичної діяльності серед селянства. Стурбованість представників українського політикуму перед зростаючими впливами СЛ була небезпідставною. У першу чергу вона пов'язувалася із вдалим використанням лідерами польської селянської партії економічних гасел, які на тлі існуючої кризи знаходили сприятливий ґрунт і однакове розуміння як польського, так і українського селянства.

В умовах економічної кризи орієнтовані на українське селянство політичні партії піднімали співзвучні з СЛ вимоги. Для прикладу, економічні резолюції прийняті на зборах Української соціалістично-радикальної партії (далі – УСРП), були ідентичними до подібних документів, прийнятих польською селянською партією. Вони в однаковій мірі вимагали ліквідації монопольних промислових об'єднань – картелів, полегшення податкового тиску, збалансування цінової політики щодо сільськогосподарських та промислових товарів, проведення земельної реформи без відшкодування і т.д. [6, 2] Однак на відміну від українських політичних організацій, СЛ застосовувало радикальніші методи захисту економічних інтересів селянства – страйки. Значного резонансу в Західній Україні набув, підтриманий СЛ, селянський страйк у с. Острів Тулігловський Рудківського повіту, що відбувся у червні 1936 р. Зазначена акція носила виразно економічний характер. Причиною вибуху страйку стали вимоги підвищення заробітної плати працівникам місцевого поміщицького фільварку. Активну участь у подіях, що закінчилися придушенням страйку та застосуванням проти його учасників зброї, прийняли українці. Страйк в Острові Тулігловському посилював популярність СЛ серед українців. Зокрема, збільшення участі українського населення у заходах організованих польською селянською партією зафіксовано у звітах львівського воєводського правління [7, 142].

Зростаюча популярність СЛ серед українського селянства спонукала українські політичні партії вдатися до аналізу подібного явища. Так, представники УНДО відзначали вдале використання людovцями існуючих прогалин у роботі українських організацій з селянством. Незацікавленість українських діячів першочерговими проблемами селян, зокрема, такими питаннями як оплата праці, на їхню думку, були основною причиною орієнтації останніх на СЛ. Відзначаючи реальність гасел і методів політичної діяльності СЛ, в УНДО робили висновок про необхідність створення власних важелів контролю за умовами праці сільськогосподарських робітників перед економічним взиском польських поміщиків [8, 1–2].

Спільне бачення представники СЛ та українських легальних партій займали відносно низки політичних питань. Будучи послідовними прихильниками демократичного устрою Польщі, вони гостро критикували авторитарні методи правління режиму санації. Особливої актуальності дане питання набуло в середині 1930-х рр. Прийняті у 1935 р., з ініціативи проурядового Безпартійного блоку співпраці з урядом (далі – ББСУ), конституція Польщі та виборчий закон суттєво обмежували демократичні свободи селянства, яке фактично позбавлялося можливості впливу на політичні процеси в державі. Зазначені фактори сприяли зростанню опозиційних настроїв серед українського та польського селянства Західної України щодо режиму санації.

Першою спробою спільного політичного виступу українського та польського селянства став тритижневий страйк, проведений повітовою організацією СЛ у вересні 1935 р. у Калуському повіті на знак протесту проти прийняття запропонованих ББСУ конституції та виборчого закону. Його перебіг та солідарна позиція селян отримали високу оцінку вищого керівництва СЛ [9, 227].

Діяльність СЛ з залучення українців до спільних політичних виступів, що надалі проводилися під гаслами зміни існуючих конституцій та виборчого закону, активізувалася на початку 1937 р. і була пов'язана з приготуванням до ініційованого партією загальнопольського політичного селянського страйку. Розуміючи важливість підтримки українським населенням зазначеної акції делегати січневого 1937 р. Конгресу партії ухвалили спеціальну резолюцію, в якій привітали факти вступу українських селян Східної Малополющі (офіційна назва Східної Галичини – Л.К.) до організації, а також висловили переконання, що співпраця польських і українських селян, керована з одної сторони спільними селянськими інтересами, а з другої визнанням того, що спільність національних та культурних потреб обох сторін є найкращою дорогою до розв'язання і полагодження співжиття обох народів у Польській державі [10, 3].

Українське селянство повітів Західної України, у яких було проголошено страйк, назагал приєдналося до цієї акції людovців. Виняток у цьому плані становив, хіба що Яворівський повіт, де під час страйку, у с. Гнойниці, українські селяни вийшли з місцевого осередку СЛ. Натомість у Калуському, Рогатинському, Підгаєцькому, Бучацькому, Чортківському та Копичинецькому повітах акцію СЛ підтримала значна частина українців. Зокрема, під час пацифікації

страйку у Підгаєцькому повіті, співвідношення арештованих українців становило 50% [11, 193].

Неоднозначною щодо організованого СЛ страйку була реакція українських політичних партій Західної України. Єдиною організацією, що підтримала акцію людovців була Комуністична партія Західної України (далі – КПЗУ). Так, солідарну підтримку польським селянам висловив ковельський окружний комітет партії. Видана ним відозва закликала українське населення надавати всіляку допомогу страйкуючим селянам. У Східній Галичині з польською селянською організацією солідаризувалися місцеві осередки КПЗУ у Стрию та Бурштині. Загалом, переважаюча більшість українського селян, які прийняли участь у страйкових акціях 1937 р. також знаходилася в орбіті впливів КПЗУ [12, 11].

Категорично проти участі у страйку українського селянства виступали представники Організації українських націоналістів (ОУН). Натомість вони проявляли зацікавлення у виступах польських селян проти режиму санації як, вигідного їм, дестабілізуючого суспільного чинника [13, 22].

Легальні організації українського політичного спектру зайняли негативну позицію щодо політичної акції СЛ. Визнаючи, загалом, справедливість проголошених страйкуючими селянами гасел, вони виступили проти залучення українських селян до страйкової боротьби. Причиною такої ситуації було те, що в основі відносин українських політичних партій та СЛ, незважаючи на спільність економічних та політичних вимог стояли глибокі розбіжності в баченні вирішення питань, що торкалися національних інтересів українських та польських селян. Діячів українського національного руху незадовільняли підходи польської селянської організації до ряду ключових моментів даної проблеми, зокрема, урегулювання земельного питання між українським та польським населенням краю.

Представники СЛ надалі проголошували тези про необхідність посилення польського етнічного чинника на кресах, вважаючи безпідставними претензії українців на територію Західної України [14, 5зв.]. Найбільше обурення представників українського національного руху викликали заяви людovців щодо колонізації східних територій Польщі. Нову хвилю закликів до колонізації Західної України СЛ розпочало на початку 1935 р. 3 лютого 1935 р. друкований орган СЛ – тижневик "Piast", опублікував статтю Павела Бобека, у якій зазначалося, що гостра аграрна проблема на етнографічних польських землях вимагає руху поляків на схід. Далі автор вказував на необхідність забезпечення культурних потреб осадників. Очевидно, що таке твердження передбачало збільшення на території Західної України польських шкіл, культурних організацій та посилення впливу католицького костелу, з чим категорично не могли погоджуватися українці. Підводячи резюме П.Бобек акцентував увагу на тому, що велика власність у Західній Україні не може бути основою виключно української колонізації, оскільки дана проблема є для польського селянина і цілого народу "питанням бути, чи не бути" [15, 2]. Цікавим є те, що подібна заява людovців була зроблена на тлі переосмислення значною частиною польського політикуму доцільності колонізації. Зокрема, на можливі негативні наслідки її проведення вказували такі відомі політики, як Владислав Грабський та

Станіслав Лось [16, 150]. Незважаючи на це, в середовищі прихильників польського селянського руху Західної України, ідея посилення осадницької акції продовжувала користуватися популярністю. Про це, зокрема, свідчать резолюції прийняті з цього приводу зборами регіональних осередків СЛ [17, 4].

Заяви людовців знаходили підтримку з боку відповідальних урядових чинників. Так, 1 жовтня 1936 р. уряд оголосив перелік маєтків у Східній Галичині, що підлягали примусовій парцеляції. Прийняття такого рішення зустріло рішучий спротив представників українських політичних партій. 15 жовтня 1936 р., скликанням масового протестаційного мітингу у Львові, УНДО розпочало широкомасштабну антиколонізаційну акцію. З 15 жовтня до 1 січня 1937 р., за підрахунками партійної преси УНДО, у Західній Україні відбулося близько 200 протестаційних заходів. Крім того дане питання актуалізувалося депутатами парламентського клубу УНДО. Виступаючи 2 грудня 1936 р. на пленарному засіданні сейму, лідер партії Василь Мудрий вимагав негайно вирішити і врегулювати ряд питань, зокрема, нормалізувати парцеляцію в Західній Україні припинивши дальший приплив колоністів [18, 46 – 47]. У ході антиколонізаційної кампанії діячі УНДО піддавали гострій критиці діяльність СЛ, яка, на їхню думку, сприяла ескалації напруженості навколо даного питання [19, 42]. З УНДО солідаризувалися представники УСРП. Так, у резолюції Головної управи партії зазначалося, що "український народ протестує проти всяких планів нової колонізації та всі можливі наслідки такої нової політики скидає на тих, що таку політику хочуть проводити" [20, 2].

Сповідувані СЛ гасла на колонізацію та колонізацію Західної України стали одним з ключових мотивів, що спонукали українські політичні партії не підтримати селянський страйк 1937 р. та виступити із зверненням до українського населення утриматися від участі у ньому. Вони ж, незважаючи на спільність економічних та у багатьох питаннях політичних інтересів українського та польського селянства краю, були головною причиною конфронтації польського селянського руху з представниками українського національного табору.

1. Borkowski J. *Chłopi Polscy w dobie kapitalizmu*. – Warszawa, 1981.
2. Serafin F. *Masopolsko-Słaska organizacja Stronnictwa Ludowego w latach 1931-1933*. – Katowice, 1992.
3. Васюта І. *Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918-1939)*. – Львів, 1978.
4. Burger W. *Ruch ludowy wobec mniejszości – ci narodowych II Rzeczypospolitej // Roczniki dziej – w ruchu ludowego*. – Warszawa, – 1982. – № 22.
5. *Об'єднані польські селянські партії // Свобода*. – 1933. – 25 червня.
6. *За справедливість для укр. працюючого селянства // Громадський Голос*. – 1936. – 28 листопада.
7. *Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej – AAN), Urząd wojewadzki we Lwowie*. – Sygn. 974/23.
8. *Акція людовців серед українського селянства // Діло*. – 1936. – 9 липня.
9. Moskal J. *Strajk w powiecie Kaluskim // W dwudziestolecie wielkiego strajku chłopskiego / Pod. red. J. Kowala*. – Warszawa, 1957.
10. *Rezolucje uchwalone jednomyslnie na nadzwyczajnym Kongresie Stron. Ludowego w Warszawie w dniu 17-go I.*

- 1937 r. // *Piast*. – 1937. – 24 stycznia.
11. *Przeciw sanacji: wybor dokumentow ze strajkow chlopskich z lat 1936 – 1937 / Wybrani do druku przygotowa – A. Miaczynski*. – Krakow, 1956.
12. *Державний архів Тернопільської області*. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 3059.
13. *Державний архів Івано-Франківської області*. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 440.
14. *Центральний державний історичний архів України у Львові*. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 502.
15. *Bobek P. Porozumienie czy walka z Ukraincami // Piast*. – 1935. – 3 lutego.
16. *Los S. Problem gospodarczy ziemi Czerwenskiej // Bochenski A., Los S., Boczkowski W. Problem polsko-ukrainski w ziemi Czerwenskiej*. – Warszawa, 1938.
17. *AAN, Urząd wojewodzki w Tamopolu*. – Sygn. 982/20.
18. *Sprawozdanie stenograficzne z 30 posiedzenia w dniu 2 grudnia 1936 r.*
19. *Порай З. Голод землі // За рідну землю: Справа колонізації*. – Львів, 1936.
20. *Резолюції Головної Управи // Громадський Голос*. – 1936. – 7 листопада.

О.В.Кудактін

ІСТОРИЧНІ ОБСТАВИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УСРР

Внаслідок розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності у вітчизняній науці з'явилася можливість критичного переосмислення тенденційно висвітлених та замовчуваних у радянській історіографії проблем минулого. До них належить, зокрема, і багатогранна історія життєдіяльності національних меншин УСРР. З'ясування досвіду регулювання міжетнічних відносин має важливе значення за умов розвитку незалежної поліетнічної держави, якою сьогодні є Україна. Стратегічна мета українського суспільства, котра полягає у повноцінній інтеграції до європейського співтовариства, потребує критичного переосмислення досвіду тоталітарної доби, насамперед у сфері етнополітики, з наступним виробленням ефективної стратегії держави у зазначеній царині. Зокрема, це стосується необхідності з'ясування парадигми взаємодії етнічних груп та їх громадських об'єднань із інститутами державної влади.

У 20-30-х роках ХХ століття в УСРР було сформовано низку партійних та державних структур спеціалізованих на реалізації етнополітики режиму. Метою їх діяльності було вирішення тих проблем, з якими зіткнулися більшовики в іноетнічному середовищі України. Процес створення партійно-державних органів, спеціалізованих на роботі серед етнічних меншин, відбувався за умов дії ряду загальнополітичних, соціально-економічних та етнонаціональних чинників. Саме їх аналіз автор визначив метою цієї статті. Об'єкт вивчення – державні органи етнополітичного регулювання в УСРР, предмет – обставини їхнього створення.

Передусім відзначимо, що визначальну роль у формуванні парадигми діяльності спеціалізованих партійно-державних структур відіграла більшовицька концепція національної політики, основи якої були вироблені ще до жовтневого перевороту. В умовах політичної боротьби у дореволюційній Російській імперії більшовики змушені були значну увагу приділяти актуальному для поліетнічної держави